

PHÁT HUY VĂN HÓA GIA ĐÌNH TRONG GIÁO DỤC RÈN LUYỆN THẾ HỆ TRẺ

NGUYỄN THỊ THÙY GIANG*

Gia đình Việt Nam đã phát huy vai trò to lớn trong giáo dục, rèn luyện các lớp thế hệ trẻ có lương tâm, trách nhiệm đối với vận mệnh quốc gia, dân tộc. Tuy nhiên, trước tốc độ phát triển nhanh chóng, sâu rộng của công nghiệp hóa, hiện đại hóa, hội nhập quốc tế và đô thị hóa hiện nay, gia đình Việt Nam đã và đang có nhiều biến đổi lớn. Khi gia đình Việt Nam chuyển từ mô hình truyền thống sang mô hình hiện đại thì phải đối mặt với những tác động xấu từ nhiều hướng khác nhau trong quá trình thực hiện chức năng nuôi dạy con cái. Chính vì vậy, Đảng đã xác định: "Đề cao vai trò gia đình trong nuôi dưỡng, giáo dục thế hệ trẻ".

Từ khóa: Văn hóa gia đình; giáo dục; rèn luyện; thế hệ trẻ; phát huy.

Vietnamese families have promoted their great role in educating and training young generations and nurtured them with conscience and responsibility for the destiny of the nations. In response to the current rapid and extensive development of industrialization, modernization, international integration and urbanization, Vietnamese families have undergone many changes. When moving from the traditional to the modern model, Vietnamese families face negative impacts from various directions in the implementation of the parenting function. The Communist Party of Viet Nam has determined: "Highlighting the role of the family in nurturing and educating the young generation".

Keywords: Family culture; education; training; young generation; promote.

NGÀY NHẬN: 10/10/2022

NGÀY PHẢN BIỆN, ĐÁNH GIÁ: 15/11/2022

NGÀY DUYỆT: 16/12/2022

1. Đặt vấn đề

Lịch sử dựng nước gắn liền với giữ nước của dân tộc Việt Nam qua mấy nghìn năm đã làm nên những kỳ tích vang dội. Đó là những chiến thắng vẻ vang kiên cường trước cuộc chiến tranh khốc liệt từ các triều đại phong kiến phương Bắc, của hai đế quốc phương Tây và chiến tranh biên giới Tây Nam (năm 1978); biên giới phía Bắc (năm 1979). Để có được những thắng lợi này là tinh thần yêu nước, đại đoàn kết toàn dân, tinh thần trách nhiệm của con người Việt Nam đối với sự tồn vong, phát triển của dân tộc... Vì vậy, khi

nghiên cứu về con người Việt Nam không thể không nghiên cứu về vai trò của mỗi gia đình Việt trong giáo dục, rèn luyện con cái.

Là cái nôi nuôi dưỡng cá nhân, là cầu nối giữa các cá nhân với xã hội nên gia đình còn có vai trò quan trọng đối với quá trình giáo dục con người, góp phần vào việc xây dựng nguồn nhân lực cho sự phát triển kinh tế - xã hội của đất nước.

Từ xưa đến nay, giáo dục, rèn luyện con cái trong truyền thống của mỗi gia đình đã

* ThS, Học viện Chính trị, Bộ Quốc phòng

luôn thống nhất, cùng chiều với mục tiêu, yêu cầu cần có của đất nước. Cho nên, qua các thời đại, các thế hệ trẻ luôn có ý chí kiên cường, lòng dũng cảm, sẵn sàng hy sinh cho độc lập, dân tộc, chủ quyền quốc gia.

2. Vai trò của văn hóa gia đình trong giáo dục, rèn luyện thế hệ trẻ

Gia đình là nơi nuôi dưỡng, giáo dục cá nhân từ khi còn nhỏ đến khi trưởng thành, cho dù giáo dục ở môi trường nào thì mục đích cao cả về tinh thần yêu nước, đại đoàn kết toàn dân tộc, lòng dũng cảm, đức tính hy sinh vì độc lập, chủ quyền dân tộc... luôn thấm thấu vào mỗi con người.

Xuyên suốt hàng thế kỷ, bất cứ người con đất Việt nào từ thuở ấu thơ cũng đã được nghe lời ru, tiếng hát về tình làng, nghĩa xóm; về trách nhiệm, đạo lý sống đối với quốc gia, dân tộc trước họa xâm lăng, như: “Đói cho sạch, rách cho thơm”, “Bầu ơi thương lấy bí cùng, tuy rằng khác giống nhưng chung một giàn”,... Tầng sâu của nội dung giáo dục đó là lợi ích cá nhân gắn với lợi ích gia đình; lợi ích gia đình gắn với lợi ích cộng đồng làng, xã và với quốc gia, dân tộc... đã trở thành giá trị cốt lõi, làm nền cốt cách, tâm hồn, lễ sống, đạo lý sống, lối sống của bao nhiêu thế hệ con người trong lịch sử dựng nước gắn liền với giữ nước của dân tộc.

Ngày nay, gia đình vẫn luôn là môi trường, là động lực to lớn đối với giáo dục, rèn luyện các thế hệ trẻ có đủ phẩm chất nhân cách, năng lực, trách nhiệm đối với gia đình, cộng đồng, quốc gia, dân tộc. Gia đình được coi như một định mệnh của lịch sử mang tính khách quan, quy luật sinh tồn và sự phát triển. Gia đình hiện nay đang trong quá trình tiến tới mô hình gia đình hiện đại trong bối cảnh đẩy mạnh công nghiệp hóa, hiện đại hóa, đô thị hóa và hội nhập quốc tế, chính vì vậy: “Thay đổi lớn nhất về bối cảnh không gian trong nước ảnh hưởng đến sự biến động hệ giá trị của văn hóa Việt Nam truyền thống là sự chuyển đổi từ không gian nông thôn thành không gian đô thị - kết quả của quá trình đô thị hóa”².

Tuy nhiên, bên cạnh những mặt tích cực, cũng xuất hiện những nhân tố tiêu cực làm phai nhạt giá trị cốt lõi văn hóa gia đình, ảnh hưởng xấu đến giáo dục, rèn luyện thế hệ trẻ và những điều này sẽ khó tránh khỏi gây tổn thất cho quốc gia, dân tộc. Xung đột giá trị giữa con người truyền thống với con người hiện đại có xu hướng ngày càng tăng lên trong gia đình và xã hội.

Trong cộng đồng làng, xã, khu phố cũng xuất hiện xung đột giữa các thế hệ và giữa các gia đình với nhau. Phát triển kinh tế thị trường, phân hóa giàu nghèo trong xã hội làm cho không ít gia đình lao vào làm giàu bằng nhiều cách khác nhau, khiến cho cái “nôi” nuôi dưỡng, giáo dục, quản lý thế hệ trẻ cũng không còn trong sáng như trước đây. Tình trạng “bỏ bê” con cái, thậm chí còn “bạo hành” con trẻ... không còn là điều xa lạ.

Xu hướng gia đình hai thế hệ thay thế gia đình nhiều thế hệ của truyền thống diễn ra có tính phổ biến, rộng rãi từ thành phố đến nông thôn. Sự tương tác, quan hệ hằng ngày với người thân vừa bị thu hẹp, vừa trở nên mờ nhạt. Thay vào đó là sự mở rộng dần của các quan hệ ứng xử với người lạ.

Mặc dù giáo dục trẻ nhỏ trong gia đình hiện đại có mặt tích cực là giúp rèn luyện tính độc lập, tự chủ, tính năng động phản xạ với những người không phải ruột thịt nhưng đi kèm với nó cũng có những mặt tiêu cực. Cái tiêu cực trực tiếp nhãn tiền là ứng xử theo chuẩn đạo đức gia đình đang dần bị mờ nhạt và thay vào đó là tính chiểu lệ trong xung hô, chào hỏi, ứng xử... giữa các thành viên. Trước thực tế đó, một yêu cầu cấp thiết đặt ra với các nhà nghiên cứu, nhà hoạch định chính sách và bản thân mỗi gia đình là phải suy ngẫm, chấn chỉnh, chấn hưng lại vai trò gia đình trong nuôi dưỡng, giáo dục rèn luyện thế hệ trẻ.

3. Một số biện pháp phát huy văn hóa gia đình trong giáo dục, rèn luyện thế hệ trẻ ngày nay

Thứ nhất, phổ biến, tuyên truyền quan điểm của Đảng về trẻ em, thiếu niên, nhi đồng, thế hệ trẻ và về gia đình, phát huy vai

trò của gia đình trong quản lý, giáo dục con cái hiện nay.

Quan điểm của Đảng về “Tập trung nghiên cứu, xác định và triển khai xây dựng hệ giá trị quốc gia, hệ giá trị văn hóa và chuẩn mực con người gắn với giữ gìn, phát triển hệ giá trị gia đình Việt Nam trong thời kỳ mới”³ là một định hướng, chủ trương lớn, được quan tâm hàng đầu hiện nay.

Để làm được điều này, mỗi gia đình, cụ thể các bậc phụ huynh cần tự học hỏi, nâng cao kiến thức về tâm lý lứa tuổi, tiến trình phát triển qua các cấp học để cùng với nhà trường, cộng đồng dân cư khu phố, làng xóm đồng thuận trong giáo dục, uốn nắn con trẻ phù hợp với định hướng của quốc gia, đất nước theo Nghị quyết Đại hội XIII của Đảng: “Đẩy mạnh giáo dục nâng cao nhận thức, ý thức tôn trọng và chất hành pháp luật, bảo vệ môi trường, giữ gìn bản sắc văn hóa dân tộc của người Việt Nam, đặc biệt là thế hệ trẻ”⁴.

Đối với mỗi người cha, người mẹ, yêu cầu trước hết và quan trọng nhất là sự hiểu biết về ý nghĩa, vai trò của gia đình đối với nuôi dạy con trẻ ở cả phẩm chất đạo đức và ứng xử văn hóa, từ đó có thể tiến tới hình thành tình yêu quê hương, đất nước.

Thứ hai, nâng cao trách nhiệm của hệ thống chính trị trong hoàn thiện tiêu chí gia đình văn hóa (GDVH) phù hợp với từng địa phương, cộng đồng làng xã, khu dân cư.

Phong trào xây dựng GDVH đã được triển khai sâu rộng đến từng địa phương, khu dân cư, khu phố, làng bản trong những năm qua. Một thực tế là GDVH được công nhận tăng lên nhưng tình trạng trẻ em hư hỏng, vi phạm pháp luật, vi phạm chuẩn mực đạo đức không suy giảm. Một trong những nguyên nhân cơ bản là tiêu chí đánh giá GDVH chưa sát thực với từng địa phương, khu dân cư, khu phố, làng bản. Quá trình bình xét GDVH chưa thật sự khách quan, còn mang hình thức chủ nghĩa hay mắc bệnh thành tích... Vì thế, cần gấp rút hoàn thiện tiêu chí GDVH sát thực với từng địa phương, khu dân cư, khu phố, làng

bản. Trách nhiệm này tập trung ở hệ thống chính trị và ở mỗi gia đình, đòi hỏi mỗi tổ chức, mỗi gia đình tế bào phải tham gia một cách tích cực, tự giác cao.

Nội dung tiêu chí GDVH phải có tính toàn diện và cụ thể. Trọng tâm, trọng điểm của các tiêu chí cần hướng vào chất lượng giáo dục đạo đức, lối sống, ứng xử có văn hóa cho trẻ em; khắc phục những tàn tích còn lại từ mô hình gia đình truyền thống, như quan niệm về “Đèn nhà ai, nhà ấy rạng”; khơi dậy các giá trị truyền thống, như “Tình làng nghĩa xóm” trong bối cảnh mới...

Toàn bộ những nội dung trên cần được cụ thể hóa vào hoàn thiện tiêu chí về GDVH một cách sát thực. Bên cạnh đó, một tiêu chí rất quan trọng cần được quan tâm là tiêu chí chấp hành pháp luật, những quy định của khu dân cư, khu phố, làng bản và đến nuôi dạy con cái theo pháp luật.

Hiện nay, tình trạng bạo hành trẻ em trong mỗi gia đình đang còn là một hiện tượng nhức nhối của xã hội. Do vậy, tiêu chí GDVH phải có tính tổng hợp cả văn hóa và sự hài hòa lợi ích của gia đình và của cả xã hội, cộng đồng, từ đó, phổ biến, tuyên truyền về “Hệ giá trị có ở con người không phải chỉ là sản phẩm của bộ ba (gia đình - nhà trường - xã hội), mà phải là sản phẩm phối hợp hiệu quả của bộ năm cá nhân - gia đình - nhà trường - xã hội - Nhà nước”⁵ vào nhận thức của các bậc cha, mẹ một cách tích cực. Tiêu chí của bộ năm trên sẽ định hướng cho mỗi gia đình biết được những điều gì cần giáo dục, rèn luyện con cái một cách toàn diện, thiết thực.

Sự hoàn thiện tiêu chí đánh giá GDVH là cơ sở, động lực, sự định hướng để mỗi gia đình phấn đấu vươn tới. Vì vậy, muốn hoàn thiện các tiêu chí, phải huy động cả hệ thống chính trị và mỗi gia đình cùng tham gia, cùng triển khai xây dựng gia đình, đánh giá GDVH trên tinh thần dân chủ, làm chủ. Để làm được điều đó, quan điểm của Đảng về “Từng bước vươn tới khắc phục các hạn chế của con người Việt Nam; xây dựng con người Việt Nam thời

đại mới, gắn kết chặt chẽ, hài hòa giữa giá trị truyền thống và giá trị hiện đại”⁶ cần được phổ biến, xã hội hóa sâu rộng vào từng gia đình hiện nay.

Thứ ba, kết hợp giữa phát huy giá trị truyền thống gia đình trong lịch sử với những giá trị mới, hiện đại đối với giáo dục con cái trong điều kiện hiện nay.

Phát huy vai trò gia đình trong giáo dục, rèn luyện con cái hiện nay cần có sự kết hợp thống nhất giữa tính truyền thống và hiện đại, tính lịch sử và logic. Trong lịch sử, gia đình truyền thống đã có nhiều cống hiến lớn lao cho giáo dục, rèn luyện các thế hệ con cái, đáp ứng yêu cầu của dân tộc, đất nước trong dựng nước gắn liền với giữ nước. Tuy nhiên, thực tế cho thấy, bên cạnh những mặt có giá trị tích cực vẫn tồn tại những mặt hạn chế, tiêu cực, không phù hợp với điều kiện, hoàn cảnh mới. Do vậy, cần tiếp tục phát huy truyền thống hiếu học của mỗi gia đình, dòng họ, gia đình nên nếp, gia đình văn hóa, làm ăn chân chính... được cả cộng đồng thừa nhận, tôn vinh.

Cùng với khai thác, khơi dậy các giá trị truyền thống cũng cần tiếp thu những giá trị hiện đại vào hoàn thiện nội dung giáo dục, rèn luyện. Những giá trị hiện đại hiện nay nổi lên nhất là văn hóa, đạo đức, pháp luật và trách nhiệm xã hội đối với quốc gia, dân tộc. Đây là cái mới, cái hiện đại, tất yếu phải vươn tới.

Mặc dù giáo dục pháp luật đã và đang có nhiều chuyển biến tích cực, nhưng những kết quả đạt được chưa tương xứng với yêu cầu từ thực tiễn xây dựng Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam hiện nay. Do đó, chức năng, vai trò của gia đình trong giáo dục con cái cần vượt lên khỏi cái hạn chế của truyền thống để mang tính hiện đại. Để làm được điều đó, quan điểm của Đảng về “Quan tâm, chăm lo công tác giáo dục, bồi dưỡng và bảo vệ trẻ em, thiếu niên, nhi đồng. Tăng cường giáo dục lòng yêu nước, lòng tự hào dân tộc, truyền thống và lịch sử dân tộc, ý thức trách nhiệm xã hội cho các tầng lớp nhân dân, nhất là thanh niên”⁷ cần được đưa vào nội dung giáo dục trong từng gia đình một cách sát thực.

Vì vậy, để thực hiện tốt nội dung này, mỗi bậc cha mẹ phải trở thành tấm gương cho con cái trong chấp hành pháp luật qua các hành động, việc làm cụ thể: làm ăn chân chính, đúng pháp luật; hưởng thụ bằng chính sức lao động của mình; đáp ứng nhu cầu vật chất, tinh thần cho con cái phù hợp với khả năng thực tế của gia đình.

4. Kết luận

Vai trò của gia đình trong giáo dục, rèn luyện, quản lý con cái trong bất kỳ thời đại nào vẫn là hạt nhân quan trọng nhất đối với tương lai đất nước, dân tộc. Hiện nay, mặc dù xã hội cũng như gia đình đã và đang có nhiều biến đổi mới, nhanh chóng và có ý nghĩa cho tạo dựng những con người có nhân cách, đủ phẩm chất, năng lực làm chủ đất nước trong hiện tại cũng như trong tương lai nhưng cũng xuất hiện nhiều yếu tố hạn chế, tiêu cực.

Trước những biến đổi mới đó, gia đình Việt Nam cần hoàn thiện mục tiêu, bổ sung nội dung và cách thức mới trong giáo dục, rèn luyện, quản lý con cái, khắc phục những quan niệm không phù hợp và tiếp thu những nội dung mới tiến bộ, đồng thời chấn hưng lại giá trị văn hóa gia đình trong tình hình mới để góp phần hiệu quả xây dựng những con người đủ đức, đủ tài với khát vọng lớn lao xây dựng đất nước giàu mạnh, văn minh □

Chú thích:

1, 3, 4, 6, 7. Đảng Cộng sản Việt Nam. *Văn kiện Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ XIII. Tập I*. H. NXB Chính trị quốc gia Sự thật, 2021, tr. 144, 143, 143, 143, 143.

2, 5. Phùng Hữu Phú, Lê Hữu Nghĩa, Vũ Văn Hiền, Nguyễn Viết Thông. *Một số vấn đề lý luận - thực tiễn về chủ nghĩa xã hội và con đường đi lên chủ nghĩa xã hội ở Việt Nam qua 30 năm đổi mới*. H. NXB Chính trị quốc gia Sự thật 2016, tr. 397, 417, 421.

Tài liệu tham khảo:

1. Lê Như Hoa. *Văn hóa gia đình với việc hình thành và phát triển nhân cách trẻ em*. H. NXB Văn hóa - Thông tin, 2001.

2. Phạm Thị Thắm. *Một số giải pháp phát huy vai trò của gia đình đối với sự hình thành và phát triển nhân cách thế hệ trẻ ở nước ta hiện nay*. Tạp chí Triết học, số 8 (2019).